

14. Rozdělování důchodu

Teorie rozdělování důchodů je vyústěním teorie formování cen na trzích výrobních faktorů. Rovnovážné ceny jsou na nich odvozeny od velikosti mezních fyzických produktů jednotlivých výrobních faktorů a od cen jejich produkce.

Průvodce studiem:

Teorie rozdělování důchodu navazuje na teorii formování cen na trzích výrobních faktorů. Ceny představují částky vyplácené za služby daných výrobních faktorů, které se stávají důchody majitelů těchto faktorů ve formě mzdy, renty, zisku či úroku. Je tedy zřejmé, že v ekonomice existuje nerovnost důchodu, která vyplývá z nerovností ve vlastnictví příslušných výrobních faktorů. V průběhu textu budete mít možnost se zamyslet nad otázkami, jejichž řešení spolu s řešením závěrečných úkolů naleznete v dalším souboru.

14.1 Důchod a bohatství

Prvotní rozdělování důchodu je výsledkem fungování tržního mechanismu na základě alokace zdrojů mezi jednotlivými ekonomickými subjekty.

Důchod představuje tokovou veličinu, která představuje sumu peněz, jež domácnost obdrží během určitého období za služby výrobních faktorů, jejichž je vlastníkem. Celkový důchod domácností (Y) je tedy tvořen následovně:

$$Y = Y_L + Y_A + Y_K + Y_T$$

- $Y_L = w * L$: představuje pracovní důchody, nebo-li mzdu, kde w je mzdová sazba a L počet odpracovaných hodin,
- $Y_A = I * A$: důchod plynoucí z vlastnictví půdy, kde I je průměrná míra výnosu z půdy, A je množství půdy ve vlastnictví domácnosti,
- $Y_K = v * K$: důchod plynoucí z vlastnictví kapitálu, kde v je průměrná míra výnosu z kapitálu a K je objem kapitálu ve vlastnictví domácnosti,
- Y_T : příjmy plynoucí z transferových plateb

Příčiny nerovností v důchodech

Rozdíly v důchodech jsou důsledkem nerovnoměrného rozdělení bohatství domácností. Nerovnosti v *pracovních důchodech* jsou způsobeny např. fyzickými a duševními vlastnostmi, rozdíly v povolání, rozdíly v dovednostech dané kvalifikací pracovní síly, intenzitě práce, ve vzdělání, diskriminací atd.

Nerovnosti ve *vlastnických důchodech* jsou ovlivněny např. úsporami, dary, dědictvím. Lze tedy říci, že prvotní rozdělení důchodu ve společnosti je dáno kombinací faktorů, které jednotlivci může ovlivnit (např. dovednosti, kvalifikace) a které ovlivnit nemůže (např. dědictví).

Bohatství představuje stavovou veličinu a jedná se o čistou hodnotu aktiv ve vlastnictví domácností k určitému datu. Bohatství je tvořeno jak hmotným majetkem (půda, domy, auta), tak finančními aktivy (hotovost, vklady v bankách, cenné papíry..).

Nerovnosti v bohatství jsou tedy způsobeny nerovným rozdělením vlastnictví výrobních faktorů, dědictvím, rozdílným sklonem k úsporám, rozdílnou ochotou přijímat riziko.

Kontrolní otázka:

Mají všechny ekonomické subjekty stejný přístup různým typům investic ve vazbě na jejich výnos?

14.2 Měření nerovností v důchodech

Nerovnosti v důchodech lze měřit různými metodami, nejčastěji zmiňovanými jsou tzv. Lorenzova křivka a Giniho koeficient.

Kontrolní otázka:

Pokuste se vyhledat jiné metody měření nerovností v důchodech (př. Robin Hood index, index chudoby)

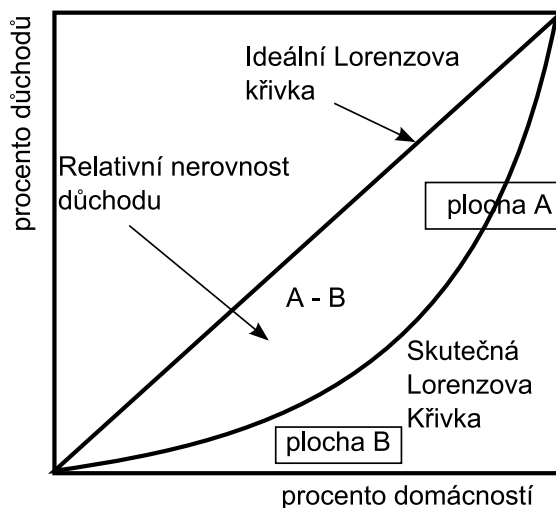
Lorenzova křivka graficky znázorňuje poměrná rozdělení důchodu mezi poměrně rozdělené skupiny domácností. Používá se k tomu jednotkový čtverec, kde na vodorovné ose je kumulativně vyčíslováno procento domácností a na svislé ose je kumulativně vyčíslován jejich podíl na celkovém důchodu.

Absolutně rovné rozdělení důchodů je představováno tzv. ideální Lorenzovou křivkou, což je přímka svírající s osou x úhel 45° . Jednalo by se o situaci, kdy 10 % domácností dostává 10 % důchodů, 20 % domácností získává 20 % atd.

Opačný extrém představuje absolutní nerovnost, kdy byl veškerý důchod společnosti získala pouze jedna domácnost, zatímco ostatní nedostávají nic. Tato situace by byla demonstrována vodorovná přímka kopírující osu x zalomená do pravého úhlu při hodnotě 100 % na ose y.

Je zřejmé, že skutečnost se bude nacházet někde mezi oběma extrémami. Čím menší rozdíly v rozdělení důchodů, tím se bude skutečná Lorenzova křivka přibližovat více ose 45° , čím vyšší rozdíly, tím bude její prohnutí výraznější.

Obr. 14-1 Lorenzova křivka

Skutečná Lorenzova křivka vlastně graficky ilustruje tzv. důchodovou pyramidu, kde široký základ tvoří velká skupina populace s relativně nízkými důchody, zatímco ostrý vysoký štít představuje malá skupinka těch nejbohatších.

Kontrolní otázka:

Pokuste se zjistit, jak je na tom ČR z hlediska nerovností v důchodech.

Giniho koeficient dává do poměru skutečnou Lorenzovu křivku s křivkou ideální. Vypočítá se dle výrazu:

$$G = \frac{A - B}{A}$$

Hodnota $G = 0$ odpovídá uvedenému absolutně rovnému rozdělení důchodů, čím blíže 1, tím blíže k absolutně nerovnému rozdělování.

14.3 Přerozdělovací procesy v ekonomice

Ke zmírnění nerovností v prvotním rozdělení důchodů se přistupuje k přerozdělovacím procesům, které jsou realizovány prostřednictvím státního rozpočtu. Používají se k tomu zejména daně, transfery, ale i fondy sociálního pojištění (zejména penzijního pojištění, nemocenského pojištění a pojištění v nezaměstnanosti). Výsledkem přerozdělování důchodů je jeho konečné rozdělení, kdy důchody domácností jsou zvýšeny o tzv. transferové platby (sociální podpory, dávky nemocenského pojištění, starobní penze, podpory v nezaměstnanosti atd.) a sníženy o daně, dávky, poplatky a jiné odvody do státního rozpočtu a dalších fondů.

Přerozdělovací procesy s sebou ovšem nesou i negativní efekty:

- přímé administrativní náklady: spojené s administrací transferových plateb a výběru daní, tj. např. platy úředníků finančních úřadů či úřadů práce,
- nepřímé administrativní náklady: náklady na straně soukromého sektoru spojené s nutno orientací v zákonech, platby poskytované poradcům (účetním, daňovým, právním atd.)
- snížení pracovní motivace (jak u příjemce tak plátce systému)
- vliv na tvorbu úspor a investic: snižování disponibilních důchodů v důsledku vysokých odvodů snižuje sklon k úsporám a tím omezuje zdroje pro investice v ekonomice.

14.4 Shrnutí

Důchod představuje množství peněžních prostředků, které domácnost získává v průběhu určitého časového z vlastnictví jednotlivých výrobních faktorů. Oproti tomu bohatství je výrazem čisté hodnoty aktiv, které domácnost vlastní k danému časovému okamžiku.

Prvotní rozdělení důchodů a bohatství je důsledkem fungování tržního mechanismu a vede k nerovnostem, které lze měřit např. Lorenzovou křivkou či Giniho koeficientem. Nerovnosti v rozdělování důchodů jsou snižovány přerozdělovacími procesy, které jsou realizovány prostřednictvím státního rozpočtu. Jejich dopad ovšem nelze vnímat jenom pozitivně, ale mají také řadu kontroverzních dopadů (např. omezování pracovní či podnikatelské motivace, snižování sklonu k úsporám atd.).

Kontrolní úkoly

1. Doplňte následující tvrzení:

a) Důchody vznikající na základě fungování tržního mechanismu se nazývají ... důchody. Tyto důchody podléhají ... pomoci státního ... a různých fondů. Výsledkem přerozdělování je ... stupně nerovnosti v rozdělování důchodů.

b) Nerovnosti v důchodech lze měřit pomocí důchodové ... křivky a ... koeficientu. Důchodová ... křivka znázorňuje ... procentuální podíl obyvatelstva na ... ose a kumulativní procentuální podíl získaného ... na ose vertikální.

c) Důchod je ... veličina, jejímiž základními komponentami jsou ... důchody, ... důchody a ... platby.

2. Zakreslete důchodovou Lorenzovu křivku pro zemi, v níž např. prvních 25% domácností získá 5 % důchodů, dalších 25% domácností získá 10 % důchodů a posledních 25 % domácností získá 70 % důchodů.

3. Pokuste se zjistit hodnotu Giniho koeficientu pro ČR.

4. Pokuste se objasnit, je-li společensky žádoucí, nejefektivnější a nejspravedlivější absolutní důchodová rovnost. Argumentujte proč ano či ne?